

Verslag congres 'In het Land der Blindgangers' d.d. dinsdag 11 mei 2010

Georganiseerd door;
gemeente Arnhem, mevrouw Gerda Dreise,
gemeente Lingenwaard, heer Jos van der Heijden
gemeente Gouda, heer Hans Reizinga en heer Geertjan Buth
gemeente Rotterdam, heer Joost Martens

Dagvoorzitter: de heer Marcel Jongmans, gemeente Rotterdam

Aanwezig: meer dan dertig gemeenten
Uitgewisselde kaartjes: 75

Waarom een congres?

Het congres is de aftrap van het Platform Blindgangers'. Dit landelijk kennisplatform moet kennisuitwisseling en samenwerking inzake niet ontplofte explosieven onder gemeenten bevorderen. Een hoeveelheid niet ontplofte explosieven uit de Tweede Wereldoorlog bevindt zich nog in onze Nederlandse bodem. Jaarlijks ruimt de Explosieven Opruimingsdienst van het ministerie van Defensie (EODD) tweeduizend van deze blindgangers op. Het tijdrovende vooronderzoek wordt veelal uitgevoerd door gespecialiseerde aannemers. Zij bouwden door de jaren heen flink wat kennis op. Kennis die bij veel gemeenten ontbreekt. Terwijl gemeenten verantwoordelijk zijn voor het opsporen en ruimen van niet gesprongen explosieven binnen hun gemeentegrenzen. Dit vraagt van de gemeenten juist die specifieke kennis op het gebied van techniek, veiligheid, regelgeving, de financiering, de communicatie en het opdrachtgeverschap.

Het programma

Het programma van het congres was gericht op het stimuleren van die kennisuitwisseling en samenwerking tussen gemeenten met behulp van het Kennisplatform. Drie sprekers openden de dag. Belangrijke opgaven tijdens het congres waren het inventariseren van de ontbrekende kennis bij gemeenten en het bieden van duidelijke achtergrondinformatie over de nieuwe wet- en regelgeving. Door middel van workshops werden meer kennisvragen vanuit de gemeenten duidelijk. Deze vragen zijn belangrijke input voor het Kennisplatform. De dagvoorzitter riep de aanwezigen op visitekaartjes met hun contactgegevens achter te laten op een speciaal bord om de onderlinge contacten te stimuleren en te verstevigen.

Presentatie 1

Door kapitein A.H. Meijers van de EODD
Titel: Vrij van explosieven – 70 jaar explosievenopruiming in Nederland

Kapitein Antoon Meijers geeft een inleiding over de geschiedenis van de georganiseerde opruiming van explosieven in Nederland tot de huidige Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD).

Een aantal opvallende feiten uit zijn verhaal:

In mei 1940 start de noodzaak tot georganiseerd ruimen en het opbouwen van kennis. In de Tweede Wereldoorlog ontstaan verschillende groepen georganiseerde bommenruimers. De eerste is de Commissie van Proefneming van de Koninklijke Landmacht (CVP) die met toestemming van de Duitse bezetter onder de naam 'Afdeling voor het onschadelijk maken van niet gesprongen munitie, vliegerbommen, enz.' tot 15 mei 1942 in Nederland explosieven ruimde.

(On)vrijwillig blootleggen

Na het Duitse bombardement en de daaropvolgende capitulering van Nederland krijgt Rotterdam de opdracht blindgangers bloot te leggen. Een groep van dertien mannen die onder de politie vallen, voeren het blootleggen uit. Om te voorkomen dat Nederlanders te veel kennis krijgen over de Duitse bommen, maken Duitse Feuerwerkers de blindgangers onschadelijk. Ook op andere locaties in Nederland worden ingedrongen vliegtuigbommen door burgers (al dan niet vrijwillig) blootgelegd en door de Duitsers onschadelijk gemaakt.

Kleine Sectie

Pas eind augustus 1943 beslist de Nederlandse Minister van Oorlog in Londen dat er een officiële ploeg moet komen om vliegtuigbommen onschadelijk te maken. Deze ploeg heet in goed Nederlands 'Sectie Bom-Opklaring' en bestaat maar uit één officier en drie onderofficieren. Zij volgen diverse cursussen en worden vijf maanden gedetacheerd bij een Britse Bomb Disposal Company. Op 4 november 1944 wordt de inmiddels tot 11 man uitgebreide sectie onder bevel van de geallieerden gesteld. Uiteindelijk groeit de eenheid uit tot de '1st Netherlands Bomb Disposal and Mine Clearing Company'.

De Mijn- en Munitie Opruimingsdienst

In april 1945 wordt begonnen met het oprichten van een mijnopruimingsdienst die later ook het opruimen van overige explosieven tot taak krijgt. Deze Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD) bestond o.a. uit twee bataljons lichte infanterie, later omgevormd tot het Bataljon Technische Bewakingstroepen, een mijnschool, een Opruimings- en Bergingsdienst en een staf Duitse krijgsgevangenen.

Het opruimen van landmijnen door burger vrijwilligers

In 1945 zijn door ca. 350 burgers onder verantwoording van het Militair Gezag ook regionaal landmijnen geruimd. Deze vrijwilligers kregen hiervoor eerst een korte opleiding bij de 1st Netherlands Bomb Disposal and Mine Clearing Company.

Inzetten van gevangenen

Vanaf mei 1945 tot oktober 1946 zetten we Nederlandse politieke delinquenten (NSB'ers) en Nederlandse SS'ers in bij het ruimen van landmijnen en andere munitie. Omdat de na de capitulatie in gevangenschap geraakte Duitse militairen door de geallieerden niet als krijgsgevangenen, maar als Disarmed Enemy Forces (DEF) of Surrendered Enemy Personnel (SEP) worden gezien, kunnen zij ook worden ingezet. Op 2 oktober 1947 zendt Nederland de laatste 19 Duitsers naar huis.

Maritiem

Tijdens de oorlog volgt ook een officier van de Koninklijke Marine een opleiding bij de Engelse Koninklijke Marine in het demonteren van diverse soorten zeemijnen. Hieruit vloeien weer verschillende ploegen. Na de bevrijding breiden deze ploegen uit tot ca. 800 man en krijgen ze de naam Mijnen Opruimings Dienst (MOD). Deze dienst krimpt in april 1948 weer in naar 150 man en worden ondergebracht bij de Mijndienst.

Hulpverleningsdienst en opbouw EOD

Vanaf 1948 tot 1972 ruimt de zogenoemde Hulpverleningsdienst (HVD) van het Ministerie van Binnenlandse zaken. Ondertussen starten in de jaren vijftig verschillende opleidingen voor het demonteren van explosieven bij de krijgsmacht. Vanaf de jaren zeventig doen alleen maar de drie Explosieven Opruimingsdiensten van de krijgsmacht de ruiming.

Bundelen van kracht

Vanaf 1998 mogen conventionele explosieven voortaan ook door civiele opsporingsbedrijven worden opgespoord. Het ruimen is voorbehouden aan de EOD'n van het ministerie van Defensie. In 2009 volgt de samenvoeging van de explosieven opruimingsdiensten van de Koninklijke Marine, Koninklijke Landmacht en Koninklijke Luchtmacht tot de Explosieven Opruimingsdienst Defensie, kortweg EODD.

Overzicht geruimde explosieven in Nederland

SOORT	1979	1989	1999	2009
Ontstekingsmiddelen	23.057	42.213	4.365	3.063
Geschutmunitie	5.752	5.825	3.222	18.031
Mortiermunite	1.316	1.155	659	684
Hand-geweergranaten	1.196	1.137	1.377	663
Raketten	321	810	126	334
Kleinkaliber munitie	157.102	947.259	238.745	77.455

Vliegtuigbommen	168	242	314	657
Landmijnen	307	225	37	75
Explosieve stoffen	3.747 kg	1.029	66 kg	260 kg
Hulzen	2.019	2.216	2.555	4.355
Wapens	60	88	0	27
Vuurwerk		2.134	0	1 kg
Pyrotechnische middelen		5.182	579	628
Diversen		1.775	569	1.094

Zie bijgevoegde pdf's voor de presentatie van kapitein Meijers.

Presentatie 2

Door Drs. Leo Ceelen, senior adviseur trainer Academie voor Crisisbeheersing, Nederlands Instituut Fysieke Veiligheid (NIFV)

Titel: 'Bommen ruimen: crisisbeheer pur sang'

De heer Ceelen beschouwt het ruimen van conventionele explosieven een onderdeel van crisisbeheersing binnen onze Nederlandse samenleving. Dit soort crisisbeheersing bevindt zich op het grensvlak van gemeentelijke en ministeriële verantwoordelijkheden. De vraag is nu hoe deze verantwoordelijkheid is geregeld. De nog in de grond aanwezige explosieven behoren tot de verantwoordelijkheid van het rijk. De gemeenten hebben taken en bevoegdheden met betrekking tot de uitvoering van het ruimen van de bommen en explosieven en er is ook de betrokkenheid van het bedrijfsleven ten aanzien van vooronderzoek en opsporing naar het voorkómen van explosieven. De rijksoverheid decentraliseert zijn taken en bevoegdheden naar gemeenten. De gemeenten krijgen hierdoor meer beleidsruimte, maar wel weer minder specifieke uitkeringen. De heer Ceelen prijst het organiseren van het congres om uiteindelijk te kunnen komen tot gezamenlijke, duidelijke richtlijnen voor gemeenten voor het ruimen van bommen.

Risicoprofiel

In 2010 is de nieuwe Wet veiligheidsregio's van kracht. Doel van de wet is het realiseren van een efficiënte en kwalitatief hoogwaardige organisatie van de rampenbestrijding en crisisbeheersing onder regie van de besturen van de 25 veiligheidsregio's. Een van de vernieuwingen die de wet introduceert, is het regionaal risicoprofiel. Binnen zes maanden na invoering van de wet moeten de veiligheidsregio's over een risicoprofiel beschikken, dat samen met alle relevante partners is opgesteld. Om als veiligheidsregio adequaat beleid te voeren is het noodzakelijk inzicht te hebben in de aanwezige risico's. Zowel in de eigen regio als in de omliggende gebieden. Volgens de heer Ceelen is in geen enkel regionaal risicoprofiel het vraagstuk van bommen en granaten opgenomen. Hij stelt dan ook de vraag of dit niet moet.

Projectmatig aanpakken

Hij pleit voor een projectmatige structuur in het aanpakken van explosieven in gemeenten. Een duidelijke veiligheidsketen waarin risicoreducerende maatregelen, zoals vooronderzoek en opsporing, het plannen, opleiden van mensen en het oefenen, het tijdens het ruimen van bommen de beperking van schade en de verantwoording en nazorg centraal staan. Dit in samenwerking met ketenpartners zoals politie, GHOR en de veiligheidsregio's.

Presentatie 3

Door Fokke Gietema, teamcoördinator Gemeentefonds, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

Titel: Financiële bijdrage – de nieuwe regeling

Het Bijdragebesluit 'Opsporing en ruiming explosieven uit de Tweede Wereldoorlog' is met ingang van 2010 vervallen. De vrijvallende middelen zijn toegevoegd aan het Gemeentefonds. De heer Gietema licht deze wijziging toe in zijn presentatie.

De vervanging vloeide voort uit het kabinetsbesluit om het aantal specifieke uitkeringen terug te dringen. Dit moet een vermindering van administratieve lasten en het vergroten van de beleidsvrijheid voor gemeenten opbrengen.

De bijdrage uit het Gemeentefonds wordt aan de hand van een nieuwe maatstaf vastgesteld. Deze maatstaf bestaat uit drie onderdelen.

1. Amsterdam, Rotterdam en Den Haag (G3) krijgen ieder een verschillend vast, met name genoemd, bedrag.
2. 27 met name genoemde gemeenten (veelgebruikers) krijgen een uitkering van € 2.000 per opgeleverde nieuwbouwwoning.
3. Voor alle andere gemeenten (vangnet) geldt dat zij 70% ontvangen van het bedrag dat zij bij gemeenteraadsbesluit reserveren als ze explosieven moeten opsporen en/of ruimen.

De gemeenten onder 1. en 2. ontvangen het geld automatisch via de uitkering uit het gemeentefonds.

De G3 en de 27 met name genoemde gemeenten kunnen niets meer achteraf declareren. Vangnetgemeenten kunnen dat nog wel.

Vangnetgemeenten

De regeling voor vangnetgemeenten is bedoeld voor incidenten, voor gemeenten die niet onder de G3 of onder de veelgebruikers vallen.

Om in aanmerking te komen voor een uitkering uit het Gemeentefonds volstaat de toezending aan BZK van een gemeenteraadsbesluit, met vermelding van de geraamde uitgaven voor de opsporing en ruiming van explosieven. Besluiten die vóór 1 maart door BZK worden ontvangen, leiden in hetzelfde jaar tot uitkering. Later ontvangen besluiten leiden een jaar later tot uitkering. De uitkering bedraagt 70% van de geraamde uitgaven.

Vierjaarlijks wordt de maatstaf geëvalueerd, in ieder geval op het punt van de veelgebruikers.

Reacties zaal:

Uit de gemeente Nijmegen komt de opmerking dat in de oude regeling andere partijen die belang hebben bij het opruimen geen aanspraak konden maken. In de nieuwe regeling staat dit niet. Hij verwacht dan ook dat partijen zoals Rijkswaterstaat of het Waterschap zullen aankloppen voor geld uit het gemeentefonds. Hierdoor is de bodem van het potje wel snel op.

De heer Gietema ziet de noodzaak in het onderhandelen met andere belanghebbende partijen om financiering rond te krijgen. Met de nieuwe regeling is het niet de bedoeling om een nieuwe situatie bij de lastenverdeling te creëren. Daarop is de overheveling van middelen naar het Gemeentefonds afgestemd. De spreker uit Nijmegen meldt dat de andere partijen juist nu de verantwoording leggen bij de gemeente.

Een extra probleem is ook de spelende recessie. Gemeente Apeldoorn ziet de hoeveelheid nieuwbouw binnen zijn grenzen teruglopen. Hierdoor komt er minder geld vrij voor het ruimen van explosieven. De heer Gietema onderkent dat dit een ongewenste tegenvaller voor de gemeente oplevert. Hij licht de overwegingen bij het Rijk toe die tot de nieuwe financiële regeling hebben geleid. Eén daarvan is dat het aan de gemeente is waar zij haar prioriteiten legt in de verdeling van het geld.

Ook vanuit de Provincie komt de opdracht om minder te bouwen. Een spreker uit het publiek vraagt zich af of zijn gemeente als veelgebruiker hierdoor ook niet onder de vangnetregeling kan vallen.

De heer Gietema antwoordt ontkennend, maar meldt ook dat er per evaluatie naar de situatie wordt gekeken.

Het Platform zou graag de problemen die ontstaan bij gemeenten door de nieuwe regeling inventariseren en roept deze te melden. Volgend jaar is een ijkpunt en wordt er een congres georganiseerd waarbij ook bestuurders worden uitgenodigd om dit vraagstuk voor te leggen.

Uit het publiek komt de vraag of het Rijk overweegt een Kenniscentrum op te richten. De heer Gietema geeft aan dat naar zijn weten het Rijk geen voornemens in die zin heeft en dat het klimaat daarvoor niet gunstig is.

Extra nagekomen info:

In mei stuurt BZK een circulaire over het Gemeentefonds naar de gemeenten. Voor vragen is een elektronische postbus beschikbaar: postbusgf@minbzk.nl.

Onderzoeksvragen

Uit de verschillende workshops kwam een aantal onderzoeksvragen en verzoeken voor het landelijke Kennisplatform Niet gesprongen explosieven. Hier een overzicht. In de verslagen van de workshops zijn de onderzoeksvragen per workshop opgenomen.

- Is het maken van bommenbeleid noodzakelijk?
- Kunnen jullie een format voor raadsbesluiten en beleid ontwikkelen?
- Zijn er mogelijkheden voor opdrachtgevers van CE projecten?
- Kunnen we problemen bundelen voor BZK?
- Is er een mogelijkheid om onderzoeksresultaten van aannemers uit te wisselen? Zodat resultaten door alle aannemers kunnen worden overgenomen.
- Kan er een checklist komen voor toetsing van rapportages?
- Wie bepaalt of er onderzoek moet worden gedaan en wie betaald dit? (vooral particuliere grond)
- Wat spreek je onderling af per gemeente over vaste springlocaties en wie is verantwoordelijk bij een ongeluk op een springlocatie?
- Wat is de kans dat een type bom ontploft?
- Graag een tool voor het berekenen van effecten en gevolgen
- Kunnen we een (VNG) model gemeentebestuur ontwikkelen voor de omgang met bommen?
- Ontwikkel een communicatiedraaiboek.